

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента
Бусько Марії Богданівни

на дисертацію **Білан Марії Вікторівни**

на тему: **«Розвиток освіти українських мігрантів у Канаді в першій чверті XXI століття»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми дослідження. Початок XXI століття характеризується інтенсифікацією міграційних процесів, зумовлених соціально-економічними та політичними чинниками, а також міждержавними конфліктами та війнами. За оцінками експертів, ця тенденція зростає і зростатиме й надалі. З огляду на те, що міграція зазнає суттєвих змін і новоприбулі особи мають стати активними учасниками соціального, економічного та культурного життя країни, їхня інтеграція у нове середовище є надважливою і зумовлює зростання ролі навчання.

Канада, що є рушійною силою інтеграційних та міграційних процесів у світі, державою із однією з кращих систем освіти, заслуговує вивчення її теоретичного та практичного досвіду. Відповідно до даних Організації економічного співробітництва та розвитку, Канада має значні досягнення у галузі освіти дорослих, складовою якої є навчання та інтеграція іммігрантів, в основі яких є поєднання національних традицій і міжнародних тенденцій. Саме тому Канада є привабливою для мігрантів, в тому числі й українських.

Актуальність теми дослідження підсилюється також виявленими дисертанткою суперечностями між зростанням кількості мігрантів в Україні через війну, зокрема й внутрішньо переміщених осіб (ВПО), і необхідністю організації їхнього навчання для забезпечення соціально-гуманітарної підтримки та інтеграції у нові громади; потребою розроблення ефективних інструментів інтеграції дорослих мігрантів у суспільство та ринок праці через освіту й навчання і фрагментарністю та спорадичністю освітніх і культурно-просвітницьких заходів, які реалізуються в межах інтеграційно-міграційної політики України; - потребою реалізації глобальної цілі сталого розвитку № 4, яка передбачає надання якісної освіти та можливостей для навчання протягом усього життя для всіх, включно й дорослих мігрантів, і відсутністю системної співпраці між організаціями та установами, відповідальними за різні аспекти міграційних питань, що ускладнює комплексне вирішення наявних проблем. З огляду на це, тема дисертаційного дослідження є актуальною та своєчасною і відповідає потребам сучасної педагогіки і запитам суспільства.

Доповнює фундаментальність роботи і те, що дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України в межах комплексного дослідження відділу андрагогіки: «Теоретико-методичні засади розвитку освіти різних категорій дорослого населення» (РК № 00117U001071) та

відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих: «Тенденції розвитку освіти дорослих у розвинених країнах світу» (РК № 0117U001070).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Ретельний та всебічний аналіз наукової праці Білан М.В. дав можливість виокремити найбільш суттєві наукові результати, що мають важливе значення для педагогічної науки. Дисертантка охарактеризувала теоретичні засади освіти мігрантів та проаналізувала поняттєво-термінологічний апарат дослідження; здійснила ретроспективний аналіз української міграції в Канаді; проаналізувала організаційно-педагогічне забезпечення освіти дорослих мігрантів у Канаді; розкрила зміст і форми освіти дорослих мігрантів-українців у першій чверті ХХІ століття; здійснила мета-аналіз освіти українських мігрантів у першій чверті ХХІ століття; окреслила напрями творчого використання конструктивних ідей канадського досвіду щодо інтеграції дорослих мігрантів засобами освіти у вітчизняній практиці. Цінними є розроблені автором Додатки, що подані в дисертації.

Нові факти, одержані здобувачкою. Дослідження Марії Вікторівни безперечно є комплексним завершеним дослідженням і має наукову новизну, яка полягає в тому, що у ньому уперше в педагогічній науці здійснено порівняльно-педагогічне дослідження з проблеми освіти дорослих українських мігрантів у Канаді в першій чверті ХХІ століття; виявлено організаційно-педагогічні та змістово-процесуальні особливості цієї освіти; на основі визначених критеріїв описано процес формування української діаспори в Канаді та складено освітньо-культурний профіль українських мігрантів на різних етапах її розвитку; проведено опитування українських мігрантів у Канаді, яке емпірично підтвердило особливості їхньої адаптації та інтеграції через неформальну та інформальну освіту; визначено напрями творчого використання прогресивних ідей канадського досвіду в організації навчання дорослих мігрантів з метою адаптації та інтеграції у суспільство і ринок праці; уточнено освітню термінологію, зокрема, проаналізовано та зіставлено зміст основних термінів дослідження: «адаптація», «інтеграція», «дорослий», «формальна / неформальна / інформальна освіта / навчання» в україномовному та англomовному дискурсах; визначено критерії розмежування термінів, що позначають осіб, змушених покинути постійне місце проживання, та обґрунтовано використання в дисертації терміну «мігранти» як загального; до наукового обігу введено маловідомі в Україні праці зарубіжних дослідників та фактологічні матеріали з питань освіти дорослих мігрантів у Канаді; подальшого розвитку набули методи порівняльних досліджень у сфері освіти дорослих та положення щодо можливостей і механізмів співпраці стейкхолдерів, об'єднаних спільною метою сприяти адаптації та інтеграції дорослих мігрантів у суспільство і на ринку праці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертації та публікацій Білан М.В. дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів.

Положення дисертаційного дослідження та його результати є обґрунтованими, а їхня достовірність забезпечується методологічною базою, методами дослідження та використанням широкої джерельної бази (260 найменувань, з них 138 – зарубіжних). Це уможливило виокремлення обґрунтованих суперечностей, на розв'язання яких було спрямовано 6 завдань дослідження. Аналіз зазначених джерел і використання низки теоретичних, емпіричних та прогностичних методів дали змогу дисертантці об'єктивно висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми.

Науковий апарат дисертації представлено чітко. Предмет вдало визначає домінуючий аспект дослідження. Це посприяло доцільній постановці мети і завдань дисертаційної роботи, переконливо показана наукова новизна і практичне значення результатів дослідження.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом значної кількості джерел; використанням відповідних методологічних підходів до дослідження та комплексу взаємопов'язаних методів з метою розв'язання визначених завдань і досягнення мети дослідження; ефективним впровадженням матеріалів та результатів дослідження у роботу низки закладів вищої освіти та громадської спільки.

Дисертацію підготовлено на належному науковому рівні. Дисертантка володіє як теорією проблеми, так і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, розміщені в ній таблиці, рисунки та додатки.

Зміст поданих анотацій відображає зміст дисертації та висвітлює її суттєві аспекти й основні положення.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів. Заслугує позитивної оцінки практичне значення дослідження, що полягає в узагальненні досвіду Канади з організації навчання дорослих мігрантів і зокрема українців; виокремленні його конструктивних ідей, що уможливило визначення основних напрямів їх творчого використання в Україні. Фактологічні матеріали дослідження можуть бути використані для осучаснення нормативно-правового забезпечення державної міграційної політики України, стратегії розвитку системи освіти дорослих в Україні, більш повного використання освітнього потенціалу неформальної / інформальної освіти, зокрема особливої категорії дорослих для забезпечення соціальної інклюзії. Отримані висновки й узагальнення можуть бути використані для складання аналітичних матеріалів щодо освіти і навчання українських дорослих мігрантів, а також для включення відповідного тематичного блоку до чергового видання «Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні».

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Основні ідеї, матеріали та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані дослідниками, що здійснюють наукові розвідки з порівняльної педагогіки, теорії та історії педагогіки, соціології та ін. Науково-методичні рекомендації автора «Освіта дорослих мігрантів: досвід Канади для України» можуть використовуватися у процесі розроблення навчальних курсів, робочих

програм чи силабусів з «Порівняльної педагогіки», «Соціальної педагогіки», «Освіти дорослих різних категорій населення», а також у діяльності закладів та установ, що організують курси з вивчення державної мови, різні культурно-просвітницькі заходи для дорослих мігрантів-іноземців та ВПО. Основні результати дослідження можуть бути використані для андрагогічної та крос-культурної підготовки і професійного розвитку працівників зазначених закладів для роботи з дорослими мігрантами.

Про це йдеться у документах, які підтверджують впровадження результатів дослідження у практику роботи таких освітніх установ: Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/20-2 від 05.06.2024); Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 258/2 від 06.06.2024); Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/153-1 від 03.06.2024), а також у діяльність Громадської спілки «Українська асоціація освіти дорослих» (довідка № 01-04/7 від 12.06.2024).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечується логічною структурою роботи. Дисертація складається з анотацій українською, англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури та джерел (260 найменувань, з них 138 англійською мовою), додатків (17 додатків на 61 сторінці). Логіка і послідовність викладу тексту дисертації у цілому розкривають розв'язання поставлених завдань. Робота містить 17 таблиць і 33 рисунки, які суттєво доповнюють сутність дослідження і пояснюють характерні особливості наукового пошуку дисертантки. Загальний обсяг дисертації становить 306 сторінок, основний зміст викладено на 219 сторінках.

У першому розділі – «Освіта дорослих українських мігрантів у педагогічній компаративістиці» – проаналізовано змістове наповнення ключових термінів дослідження в україномовному й англійськомовному дискурсах, обґрунтовано їх визначення та використання; здійснено аналіз теоретичних засад освіти дорослих мігрантів; визначено стан дослідженості проблеми вітчизняними та зарубіжними науковцями. Авторка приділяє дослідницьку увагу аналізу термінологічного апарату, а також проводить теоретичний аналіз освіти дорослих мігрантів, який засвідчив, що зазвичай підготовка мігрантів розглядається як континуум і складається з передвиїзної орієнтації, навчання після переїзду та інтеграційного навчання.

У другому розділі – «Становлення і розвиток освіти дорослих мігрантів у Канаді» – здійснено ретроспективний аналіз української міграції в Канаді і процесу формування української діаспори; проаналізовано соціально-економічні та культурно-освітні характеристики типового українського мігранта та на їх основі укладено його профіль; вивчено історичні передумови та сучасний стан освіти дорослих мігрантів, виокремлено й схарактеризовано етапи її розвитку; досліджено державну політику Канади щодо соціальної і гуманітарної підтримки дорослих українських мігрантів у першій чверті XXI ст.; виокремлено й

охарактеризовано основні напрями організаційно-педагогічного забезпечення освіти дорослих мігрантів у Канаді; розглянуто зміст, форми і методи навчання дорослих українських мігрантів у Канаді у першій чверті ХХІ ст.. Заслуговує на схвалення авторська періодизація розвитку української громади, яка включає 5 етапів, а також створення культурно-освітнього профіля типового українського мігранта відповідно до кожного із них.

У третьому розділі – «Перспективи розвитку освіти дорослих мігрантів в Україні» – проаналізовано сучасний стан освіти різних категорій дорослих мігрантів в Україні; здійснено аналіз законодавчого забезпечення міграційно-інтеграційної політики України. Цінними є результати соціологічного аналізу освіти українських мігрантів-біженців у Канаді в першій чверті ХХІ ст. За результатами опитування дорослих українських мігрантів у Канаді визначено освітні потреби наших співвітчизників задля їх інтеграції в нове суспільство і ринок праці та окреслено напрями творчого використання конструктивних ідей канадського досвіду у вітчизняній практиці.

Здобутки дисертаційного дослідження акумулюються у висновках, обґрунтованість яких не викликає сумнівів з огляду на змістовність здійсненої наукової розвідки, що характеризується як науковою значущістю, так і практичною корисністю.

У мовно-стилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Наукові результати та основні положення, висновки й рекомендації достатньо повно викладено у 12 одноосібних публікаціях, із них: 5 статей у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні; 1 методичні рекомендації; 5 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науковопрактичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. Назва дисертації містить термін «українські мігранти», натомість у дисертації та авторефераті використовується термін «дорослі українські мігранти», що потребує деяких пояснень.
2. Детальний аналіз нормативно-правових документів з освіти дорослих-мігрантів у Канаді та Україні, на нашу думку, потребує виокремлення завдання дослідження щодо аналізу нормативно-правового забезпечення.
3. Для цілісності дослідження бажано було б також дослідити андрагогічну підготовку персоналу для роботи з дорослими мігрантами у Канаді.
4. У п.1.4 дисертації наведено узагальнений освітній профіль українського мігранта (з 2022 р.), що включає демографічні характеристики, загальну

освітню та мовну характеристики. У Додатку Е наведено узагальнені профілі мігрантів по провінціях. Бажано було б порівняти освітній профіль українських та інших етнічних мігрантів за визначеними критеріями, визначити відмінності і на їх основі порівняти ті освітні можливості, що пропонуються українським мігрантам-біженцям.

5. У Додатках дисертантка розмістила цікаві матеріали щодо навчальних курсів для дорослих і для мігрантів у кожній з провінцій Канади. Доцільним видається у тексті дисертації проаналізувати їх за тематичним напрямом, а також з'ясувати, яка тематична спрямованість є найбільш представленою для дорослих мігрантів. Безсумнівно, це додала б цінності дисертаційній роботі.

Наголосимо, що висловлені зауваження й побажання загалом не знижують цінність представленого дослідження, його науково-теоретичного й практичного значення.

Висновок. Отже, рецензоване дисертаційне дослідження Білан Марії Вікторівни на тему: «Розвиток освіти українських мігрантів у Канаді в першій чверті ХХІ століття» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики.

Дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає нормативним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. зі змінами та доповненнями, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 і № 1159 від 30.12.2015 р.), а її авторка Білан Марія Вікторівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Офіційний опонент
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Марія БУСЬКО

Підпис Бусько М.Б. встановлюю.
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ